

Матвійчук Діана,
студентка 71 групи,
ННІ філології та журналістики.
(науковий керівник – **доцент Башманівська Л. А.**)

**Естетичне сприймання творів літератури крізь призму
художньої ілюстрації та фотомистецтва в шкільному курсі
української літератури**

Естетичне сприймання належить до найскладніших виявів сформованості й розвитку особистісної сфери школярів, маючи при цьому на меті розвиток їх творчих здібностей і вподобань задля сформованості високоосвіченої, розвиненої особистості.

У 50-ті роки використанням художніх ілюстрацій на уроці займалися

А. Ф. Кисельова, Т. Г. Юркевич, Г. Г. Розенблат. Учені акцентували увагу на розвитку творчих здібностей учнів. Школярі пишуть твори за картинами, створюють малюнки до творів літератури, використовують словесне малювання, виготовляють наочні матеріали.

В. В. Голубков уперше в історії методики здійснив класифікацію ілюстрацій. Учений виділив чотири групи ілюстрацій: портрети дійових осіб, сцени, пейзажі, ілюстрації як засіб спостереження над методом художнього зображення [1, с. 188-192]. Перші дві групи методист відніс до цілісного зображення образів-характерів, інші – до зображення їх компонентів [1, с. 317]. О. Т. Сотников указував на те, що використання ілюстрацій в якості коментаря до літературного твору сприяє формуванню найбільш яскравих уявлень в учнів 9-11 класів.

Здатність до естетичного сприймання художнього твору трактується як комплексна індивідуально-психологічна властивість особистості, що складається з уважності, спостережливості, емоційної чуйності, трансформаційності, адекватності, самостійності суджень. Ця здатність сприяє оцінюванню літературного твору як прекрасного в процесі його читання й вивчення.

Художня ілюстрація – засіб зорової наочності, який відображає взаємозв'язок літератури, графічного мистецтва та реальної дійсності. Ілюстрація конкретизує образ, що постає у свідомості індивіда під час вивчення літературного твору, забезпечує комплексне формування здатності до естетичного сприймання літератури [11].

М. О. Рибнікова наголошувала на необхідності розвивати в учнів «культуру реакцій» (здатність до емоційної чуйності й співпереживання), яка формується ще на початковому етапі знайомства читача з твором.

Особливого значення методист надавала виникненню «зорових відчуттів» (образів) в учнів. Здатність ілюстрації відновлювати в пам'яті суб'єкта вже сформовані під час читання зорові образи сприяє формуванню «зорової культури» учнів. За М. О. Рибніковою, в основі «зорової культури» лежить система спостережень над літературним текстом і ілюстрацією, яка активізує роботу уяви, сприяє словесному оформленню образів, що виникають у свідомості індивіда [9, с. 57]. Саме зоровим каналом людина сприймає 97 відсотків інформації про навколишній світ.

Г. А. Токмань виділяє основною ознакою використання наочності на уроках літератури її доцільність. Художнє слово має вирішальне значення у сприйнятті творів літератури. До творів суміжного мистецтва або їх фрагментів вона відносить живопис, музику та художнє фото [10].

У сучасному, глибоко насиченому інформаційному суспільстві вчителів доводиться шукати нові прийоми та методи, обираючи найбільш ефективні, що забезпечать розвиток особистості.

Важливе значення при формуванні естетичної культури учнів має зв'язок: відображення – вираження – сприйняття. При такому підході чільне місце належить художній ілюстрації та фотографії як видам образотворчого мистецтва.

Фотомистецтво – це створення технічними засобами зорового образу документального значення, який виразно й достовірно відбиває момент дійсності. Найголовніша перевага художньої фотографії – можливість фіксувати реальні події та передавати дійсність безпосередньо такою, якою її побачив

митець. Фотограф-художник завжди поєднує у своїй творчості технічні навички й образотворче мистецтво.

Етапи впровадження методики роботи з художніми фотографіями:

1. Наперед продуманий і визначений перелік творів, що зможуть «реалізувати» пропоновану методику через світосприйняття (до уваги беруться зразки творів письменників-імпресіоністів та окремі уривки творів, які представлені через ліричні відступи, пейзажі; почуття (у ліриці, які несуть символічно-образне навантаження)).

2. Сприйняття та усвідомлення прочитаного твору (усе багатство образів-символів, смислового наповнення, що може бути порівняльно-ототожненим під час створення фотоілюстрацій).

3. Сприймання дійсності навколо, її неординарне представлення через авторську світліну (власні фотоілюстрації підпорядковані вторинному сприйманню, адже допомагають розкрити зміст твору).

4. Простеження вчителем правильного декодування творів літератури учнями (завершальний етап).

Методологічною основою методичної системи є рецептивна естетика, де важлива роль у сприйнятті тексту належить читачеві.

У цілому саме на завершальний етап роботи припадає ледова частка експериментальної методики. Цей етап передбачає застосування наступних методів і прийомів для подальшої роботи:

1. Усне словесне малювання.
2. Робота в групах (як на початкових етапах, так і на завершальних).
3. Метод проектів (на основі створених власноруч ілюстрацій та їх захист).

Отже, наше звернення до мистецтва як до вирішальної складової художньої культури дозволяє виявити та осмислити як його найважливіші риси та особливості, так і цінність самої художньої культури. У мистецтві людина набуває характеристик істоти, що постає глибоко спорідненою із світом, здатною переживати, чуттєво-емоційно заглиблюватись у його приховані

властивості й у цілому набувати рис суб'єкта, що перебуває в повноцінному та багатогранному діалозі із світом.

Використана література:

1. Андреев А. Л. Место искусства в познании мира / А. Л. Андреев. – М.: Политиздат, 1980. – 255 с.
2. Білоус П. В. Інтерпретація літературного твору / П. В. Білоус. – Житомир: ЖДУ, 2012. – 140 с.
3. Білоус П. В. Психологія літературної творчості: навчальний посібник / П. В. Білоус. – К.: Академвидав, 2014. – С. 78-152.
4. Державна національна програма «Освіта» (Україна ХХІ ст.). – К.: Радуга, 1994.– 61с.
5. Естетика: підручник Л. Т. Левчук, Д. Ю. Кучерюк, В. І. Панченко / за заг. ред. Л. Т. Левчук. – К.: Вища школа, 1997. – 399 с.
6. Жила О. С. Вивчення української літератури у взаємозв'язку з образотворчим мистецтвом: посібник для вчителя / О. С. Жила. – Чернігів: РВК «Деснянська правда», 2000. – 176 с.
7. Масол М. А. Художня культура України: навчальний посібник / Л. М. Масол, С. А. Ничкало, Г. І. Веселовська, О. І. Оніщенко; за заг. ред. Л. М. Масол. – Харків: Ранок, 2010. – 240 с.
8. Машенко М. М. Про музику і живопис на уроках української літератури / М. М. Машенко. – К.: Рад. шк., 1996. – 155 с.
9. Рыбникова М. А. Очерки о методике литературного чтения / М. А. Рыбникова. – М.: Просвещение, 1985. – 288 с.
10. Токмань Г. А. Методика навчання української літератури в середній школі: підручник / Г. А. Токмань. – К.: ВЦ «Академія», 2012. – 312 с.
11. Про затвердження Концепції літературної освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/13508/.